

Olika uppfattningar om makt och maktanvändning i matkedjan

Tidningen Maaseudun Tulevaisuus (nedan MT) hade 14.8.2017 rubriken *"Handeln dikterar matkedjans spelregler åt andra"* (Kauppa sanelee muille ruokaketjun pelisäännöt). Enligt en enkät som genomfördes av MT ansåg 97 procent av de livsmedelsföretag som svarade i enkäten att mathandeln har en alldeles för stark ställning i livsmedelskedjan. I tidningen i fråga undrade **Juha Marttila**, ordförande för Centralförbundet för lant- och skogsbruksproducenter MTK, över att *"livsmedelsindustrin knappt reagerat på klagomål från företag, utan MTK har uttryckligen varit tvungen att lyfta fram handelns dominans i livsmedelskedjan"*. Finlands Dagligvaruhandel rf och Livsmedelsindustriförbundet rf publicerade 15.8.2017 ett gemensamt meddelande, där organisationerna konstaterade att enligt en omfattande undersökning som genomfördes under hösten 2016 och som beskriver livsmedelskedjans verksamhet *"ligger handelsbruket i den finländska livsmedelskedjan i regel på en god nivå. Allmänt sett är man nöjda med kedjans avtalspraxis, och missförhållanden togs upp endast i en bråkdel av alla fall"*. Enligt en artikel som 16.8.2017 gavs ut av MT konstaterade forskningschefen för Konkurrens- och konsumentverket att *"nedgången av livsmedelspriser visar att konkurrensen fungerar i livsmedelskedjan"* och att *"fungerande konkurrens inte är samma sak som rejäla tillvägagångssätt"*. I en artikel i samma tidning konstateras att enligt **Mikael Pentikäinen**, verkställande direktör för Företagarna i Finland, kom MT:s undersökningar om orättvist handelsbruk inte som en överraskning, men att han tror att *"handeln har blivit mer ansvarsfull"*.

Oberoende av vem som anser att mathandeln har eller inte har en för stark ställning, är det med tanke på helheten positivt att det pågår omfattande och ofentliga diskussioner om frågan. Det är bra att MTK vågar lyfta fram resultaten från sin undersökning både modigt och i stor utsträckning, även om MTK säkert har många medlemmar som anser att såda-

na undersökningar inte borde ges publicitet, eftersom handelsbranschen är en viktig kund och man därmed inte borde reta upp den. Troligtvis kommer särskilt sådana MTK-medlemmar som har en "bra ställning" som leverantörer inom handeln att lämna sådana ställningstaganden. Men när en organisation försöker att jämligt driva frågor som gynnar medlemmar av alla storlekar, måste organisationen lyfta fram frågor som vissa medlemmar anser är obehagliga.

Enligt MT (14.8.2017) skickades enkäten till företagsledare på 84 livsmedelsföretag och 32 personer svarade på enkäten. Av dessa ansåg 97 procent (dvs. 31 personer) att mathandelns ställning är för stark. Bland de svarande ansåg 82 procent (dvs. 26 personer) att upphandlingspraxisen inom handeln är orättvis. Och 60 procent av de svarande (dvs. 19 personer) ansåg att avtalsvillkor ändras ensidigt på initiativ av handeln mitt under avtalsperioden.

Om undersökningar från såväl MT som Finlands Dagligvaruhandel och Livsmedelsindustriförbundet står sig vid kritisk granskning ger undersökningarna en rätt hänsynslös bild av livsmedelskedjans situation. Det finns många livsmedelsföretag som inte ser några problem med verksamheten inom handeln och dess starka ställning, men det finns även många sådana företag som anser att det är särskilt problematiskt. I allmänhet kan man även konstatera att det är knappt troligt att de som svarat i MT:s "lilla gallup" är de enda företagsledare på företag inom livsmedelsbranschen som upplever att situationen är problematisk. Och om det verkligen är så som MTK:s jurist **Marica Twerin** (MT-tidningen 18.8.2017) påstår att handeln kräver av livsmedelsföretag avtalsvillkor, enligt vilka man inte får diskutera leveransavtal ens med sin jurist, är situationen oroväckande.

Jag anser inte att det kan vara tillräckligt om handelsbruk bara i regel ligger på en god nivå eller om missförhållanden lyfts fram i bara en bråkdel av alla fall. Inget företag vill höra till denna lilla minoritet. Själv

har jag under åren blivit kontaktat tillräckligt många gånger i fall som varit sådana "små undantagsfall". Som en positiv sak kan man emellertid konstatera att företagen tar klart mer sällan kontakt och klagar på tillvägagångssätten inom handeln, så det är mycket möjligt att tillvägagångssätten inom handeln har blivit mer ansvarsfulla, om verkställande direktör för Företagarna i Finland konstaterade. Reglerna och tillvägagångssätten ska vara så tydliga för alla parter och handelsbruket i övrigt också på en så god nivå att det inte ens uppstår enstaka missförhållanden. Människolivet är bara sådant att en instans som befinner sig i en starkare ställning ofta på ett eller annat sätt utnyttjar sin ställning, om den bara har möjlighet till det. Stormaktspolitik är ett gott exempel på sådant maktbruk.

Inom livsmedelsbranschen blir det lättare att utnyttja sin starka ställning, om man vet vilken inställning tillsynsmyndigheten har. Avgörande tycks vara billiga konsumentpriser, inte rättvisa tillvägagångssätt inom livsmedelskedjan. Myndighetens representanter är naturligtvis själva också konsumenter som gärna använder affärernas stamkundkort för att köpa billiga livsmedel. Man kunde ändå tro att rättvisa och även moral borde ha betydelse för myndigheten. ☹

Mika Väyrynen

* Under våren 2009 bad jag i ett sådant "undantagsfall" om råd och hjälp av Konkurrens- och konsumentverket, då en stor aktör inom handeln hade meddelat bageriföretag att den tänker ensidigt ändra avtalsvillkoren. Konkurrens- och konsumentverket använde detta sex år senare 2015 i marknadsdomstolen som bevis mot Bageriförbundet. Konkurrensmyndigheten ingrep inte alls i att handeln ensidigt ändrade avtalsvillkoren.